

Demokratiet har mange dimensioner

Af Steen Bruun Jensen

11

* Da den uafhængige internationale paraplyorganisation for pædagogiske forskningsinstitutioner, IEA, i foråret offentliggjorde sin store demokratiundersøgelse var der almindelig jubel i den danske dagspresse, fordi de danske 8.-9. klasser placerede sig højt på listen over de deltagende 28 lande.

Men for det første findes der ikke noget verdensmesterskab i demokrati og for det andet synes man jo, at det er næsten selvindlysende, at danske børn vil klare sig godt i en sådan undersøgelse. I vores egen selvforståelse er demokrati en del af folkesjælen, og arven fra Grundtvig har fået os til at betragte dialogen som grundlæggende for demokratiet, der i Danmark har fået lov at udvikle sig på mere fredelig vis end de fleste andre steder.

Det er Jens Bruun og Jens Johansen, der begge er forskere på Danmarks Pædagogiske Universitet, der har arbejdet på den danske del af undersøgelsen, og de gør opmærksom på, at hvis man skal have glæde af de tal, der blev offentliggjort internationalt i marts måned, er det nødvendigt at gå lidt dybere ned i materialet. Derfor offentliggør Jens Bruun som projektets leder i løbet af oktober rapporten *Politisk dannelse*, hvor han har et dansk perspektiv på den internationale undersøgelse.

»Netop fordi demokratiet betragtes som en selvfølgelighed, er det værd at undersøge. Selv som forskere har vi jo også den forforståelse, men der kan være mange gode grunde til at undersøge, om det nu er sådan. For demokratiet har mange dimensioner. I Danmark gør vi meget ud af, at vi har en demokratisk kultur og en demokratisk omgangsform, men det er ikke nødvendigvis det samme som, at eleverne har en god forståelse af de demokratiske institutioner og demokratiske spilleregler i øvrigt«, siger Jens Bruun.

»Men det er heller ikke en hemmelighed, at dagsordenen i det her projekt også har været sat af demokratiudviklingen i Central- og Østeuropa. Man har set på, hvordan man kunne bidrage til demokratiudviklingen i civilsamfundet i de lande. Og derfor har det også været vigtigt for os at være med i den proces. Der er en global dagsorden for det her projekt, som er meget vigtig«, siger han.

Flere nuancer

Måske derfor har undersøgelsen i høj grad fokuseret på det formelle demokrati, demokratiets institutioner etc., mens evnen til at samarbejde, evnen til at respektere andres synspunkter og evnen til at indgå kompromisser i mindre grad er blevet undersøgt:

»Den del af demokratibegrebet, der vedrører de mere uformelle samværsformer, har kun i begrænset omfang været genstand for undersøgelse. Men det er dem, vi traditionelt lægger stor vægt på i den danske folkeskole i de første år. Ud fra en forestilling om at demokratiske omgangsformer er befordrende for demokratiske handlemåder og sindelag«, siger Jens Bruun.

Ud fra den betragtning er Jens Bruun og Jens Johansen godt tilfredse med den danske placering, der ligger godt og vel over midten af feltet.

»Man kan sige, at med den selvforståelse vi danskere har, er det overraskende, at vi ikke ligger højere. Men når man ser på spørgsmålene og svarfordelingerne på dem, så kan vi konstatere, at vi i hvert fald ikke har noget problem med demokratiet i Danmark. Grundlæggende er vi ikke meget for IEAs måde at udføre rangordninger på, for dybest set giver det ikke ret meget information og mening. Rangordner spiller imidlertid en stor rolle for den type internationale undersøgelser, hvilket er særdeles vanskeligt at få ændret på. Og derfor indgår det da også i den måde, som vi undersøger tallene på: "Ligger vi højt eller ligger vi lavt?" Men i rapporten er vi bare gået dybere i tallene og har fået et mere nuanceret billede«, siger Jens Bruun.

Jens Bruun gør opmærksom på, at det er umuligt at tolke svarene uden at se på, hvilken sammenhæng svarene er afgivet i. Et højt tal kan være godt i én sammenhæng og skidt i en anden. Hvis en elev erklærer sin store tillid til de demokratiske institutioner, bliver det regnet for et positivt svar i undersøgelsen, men i den forbindelse er der stor forskel på, om eleven til daglig befinder sig i en dansk eller colombiansk virkelighed.

»Det er ikke tilfældigt, at vores projekt hedder politisk dannelse. Det gør det fordi, det ikke kun handler om demokrati. Politisk dannelse består af en vidensdimension, en tolerancedimension og en handlingsdimension, der så kan vægtes forskelligt i forskellige sammenhænge. Der er ikke nogle holdninger, der har patent på at være demokratiske, fordi det kommer an på, hvilke sammenhænge de indgår i. Graden af tillid til de offentlige myndigheder er i høj grad afhængig af karakteren af de offentlige myndigheder i de enkelte lande, og karakteren af ens holdninger til indvandrere er i høj grad afhængig af, hvad det er for nogle indvandrere, man har og hvor mange. Opfattelsen af, hvad det er nødvendigt at gøre for en borger, er afhængig af hvilke muligheder borgeren har i det enkelte land. Nogle af de steder hvor demokratiet halter mest, er de unge også mest interesserede i det og mest optaget af at deltage. I Danmark er der en del ting, man ikke ▶

Demokrati i Danmark er en selvfølge for danske skoleelever, og dermed heller ikke genstand for den store opmærksomhed til daglig. Det kan gå ud over scoren i internationale undersøgelser, men der er ingen grund til bekymring.

Et af de markante resultater er, at når det gælder partipolitisk deltagelse, så ligger vi meget lavt. Men det gør forældre generationen også.

De grupper, der i dag fører sig frem med antidemokratiske strategier, tegner på ingen måde en generation.

- ▶ behøver at beskæftige sig med, og det giver sig udslag i tallene. Så selv om det her er en komparativ international undersøgelse, så er intet umiddelbart sammenligneligt. Der er mange af de ting, der bliver spurgt til, der ikke er på dagsordenen i Danmark. Undersøgelsen siger først og fremmest noget om, hvordan forskellige omstændigheder producerer forskellige holdninger blandt ungdommen. Og dermed kommer den i sidste ende til at spejle de enkelte lande.«

Demokrati eller tolerance?

Ind imellem kan de forskellige dimensioner kolliderer med hinanden og gøre talene meget fortolkningskrævende. Eksempelvis ligger danske elever lavt på en skala vedrørende holdning til indvandrere. Skalaen er bygget over en række spørgsmål om, hvorvidt eleverne er parate til at tildele indvandrere de samme rettigheder som danskere har, og her ligger de danske elever højt. Men spørger man til tolerancen overfor indvandrernes lyst til at fastholde deres sprog, kultur og religion, ligger eleverne relativt lavt.

»Det er ikke så underligt set i forhold til den danske debat på det her felt. Det bliver jo diskuteret i samfundet, hvorvidt indvandrer-kulturen og -religionen er demokratisk, for eksempel i forhold til kvinder. Så det er måske ikke underligt, at danske elever har et forbehold på det punkt.

Og det *kanne* jo være, at det ville styrke indvandrernes demokratiske muligheder, at de fik lært landets sprog. Så hvad er egentlig udtryk for det mest demokratiske sindelag? At mene at indvandrere skal bibeholde deres sprog og have lov til at være dem selv? Eller kræve at de lærer dansk som led i deres integration? Hvem er mest tolerante?«, spørger Jens Bruun.

»Man kan sige, at det er elevernes demokratiske bidrag til kulturel dynamik. Man skal ikke nødvendigvis bakke op om en fundamentalistisk bevarelse af kulturene inden for et samfund, men snarere spekulere i en fælles forandring. Etnisk forskellighed og demokrati er komplicerede størrelser at håndtere sammen. Men det er betingelserne. Man kan ikke forestille sig tingene holdt adskilt. I et demokratisk samfund skal man forholde sig demokratisk til etnisk forskellighed«, siger Jens Johansen.

Af rapporten fremgår det, at danske skoleelever ligger højt i tilliden til offentlige myndigheder og i respekten for kvinders politiske rettigheder. Men omvendt ligger de lavt på politisk interesse, og også lavt på interessen for politisk deltagelse – undtagen lige med lysten til at stemme, hvor de ligger meget højt. Der er altså en vis tendens til, at de enten ligger meget højt eller meget lavt. For eksempel er der stor forskel på opbakningen til demokratiet og lysten til at deltage aktivt.

»Et af de markante resultater er, at når det gælder partipolitisk deltagelse, så ligger vi meget lavt. Men det gør forældre-generationen også. Det viser bare, at det partipolitiske spiller en mindre og mindre rolle i folks ageren. Men i flere andre dimensioner vi undersøger, ligger vi også forbausende lavt. Så vi overvejer om

den måde, der er blevet spurgt på i den her undersøgelse, egentlig repræsenterer den måde, unge mennesker i Danmark tænker deres politiske ageren på. Det kan være, at der er nogle vigtige ting, vi slet ikke har fået med. Langt hen ad vejen bliver der tænkt ret traditionelt i den måde, der bliver spurgt på her: "Kunne du tænke dig at deltage i en demonstration, kunne du tænke dig at være med i et parti, kunne du tænke dig at skrive et læserbrev i en avis, kunne du tænke dig at samle ind til et godt formål osv." Men det spejler måske ikke dagsordenen i dag. Men omvendt kan vi konstatere en meget stor opbakning til det repræsentative demokrati, og det er ellers en af tidens påstande, at den er under forsvinden blandt unge mennesker. Der er tillid til, at demokratiet er et system, der fungerer godt, og som man ikke behøver at gøre så meget ved«, siger Jens Bruun og fortsætter:

»Det afspejler nogle helt generelle udviklingstræk i demokratiet. Det er en udvikling, der i højere og højere grad betyder, at partierne ikke repræsenterer befolkningen. Det er et alment problem. Man siger jo også, at højre/venstreopdelingen er under afvikling og at partiernes ideologiske fundament er ved at forsvinde. Billedet er blevet mere diffust.«

Demokratiske justeringer

Jens Bruun og Jens Johansen har svært ved at forestille sig, at vores demokratiske system nogensinde skulle kunne trues af os selv:

»De grupper, der i dag fører sig frem med antidemokratiske strategier, tegner på ingen måde en generation. Men de forsøger at legitimere deres handlen ved mangel på demokrati. I den forstand kan man godt sige, at det indebærer en advarsel til det politiske system om, at det skal sikre sig, at Danmarks deltagelse i internationale fora foregår under demokratisk kontrol. Så på den måde er det et signal, man skal tage alvorligt, men det er ikke et udtryk for en generel holdning blandt unge mennesker«, siger Jens Bruun.

Jens Johansen: »Man kan sige, at de autonomes demokratiopfattelse strider imod den repræsentative model, som vi spørger til i undersøgelsen. Og i den forbindelse skal vi være opmærksomme på, at de konkrete demokratiske systemer måske skal justeres under indtryk af globalisering og de nye fællesskaber, der efterhånden etableres. På den måde kan man se det som et udtryk for et demokratisk sindelag, når man undlader at bakke op om bestemte former for demokratiske systemer.«

»De demokratiske systemer, som vi har opbygget, har vi opbygget inden for nationalstaten, og da nationalstaten alt andet lige får mindre og mindre betydning, så får de demokratiske institutioner, vi har opbygget i nationalstaten, også mindre og mindre betydning. Og så er problemet, hvordan vi får opbygget nogle nye. I den forbindelse kan man godt se stenkasteri osv. som et udtryk for, at vi lever i en svær tid for demokratiet. Hoveddagsordenen i EU er jo, hvordan vi får lavet en union samtidig med, at vi tilgodeser de nationale demokratier. Det er en konflikt, man ikke kan komme uden om«, siger Jens Bruun.

Jens Bruun mener, at de unge mennesker udtrykker deres politiske holdninger

på en anden måde i dag i forhold til tidligere, og det har undersøgelsen kun i mindre grad været i stand til at opfange:

»Politik for unge mennesker i dag er noget andet, end det var i gamle dage. Og det er sådan nogle ting, som man ikke spørger til her. Hvis du køber et æble, så tænker du over, hvor æblet kommer fra. Det kan være fordi, du går ind for økologi, men det kan også være, fordi det kommer fra et land, du vil støtte. Mange unge mennesker vil mene, at det at gå ud at handle er politisk, mens mange ældre mennesker ikke tænker sådan. Det gælder på mange andre områder. Hvis vi spørger unge mennesker, om de er interesserede i politik, så siger de nej, fordi de tænker politik som partipolitik. Men hvis vi spørger dem om politiske temaer, så kan de være voldsomt interesserede. Så hvis man får et resultat, der viser at danske unge ikke er interesserede i politik, så skal man tage det med et stort gran salt.«

Latent engagement

De to forskere føler sig temmelig overbeviste om, at danske unge er i stand til at mobilisere det fornødne politiske engagement om nødvendigt:

»Hvis det er den almindelige opfattelse, at det danske system ikke er korrumpet, så er man ikke så forhippet på at interessere sig for det hele tiden, og det giver de her ekstreme markeringer: Stor tillid men ringe interesse for at blande sig osv. Man kan så spørge, hvad der vil ske med danskerne, hvis det viser sig, at det ikke længere forholder sig på den tillidsvækkende måde. Vil vi så gå i aktion? Det kan vi ikke sige noget om, for vi har kun spurgt under de givne politiske betingelser, som der er udbredt tilfredshed med. Men vi har en fornemmelse af, at der sagtens kan være et stort latent politisk potentiale og engagement i dansk ungdom. Men når de demokratiske omstændigheder er, som de er i Danmark, så er det ikke så mærkeligt, at det ligger uaktiveret«, siger Jens Johansen.

Jens Bruun og Jens Johansen konkluderer, at den danske folkeskole kan være godt tilfreds med de danske elevers resultater i undersøgelsen. De lever fint op til undervisningens målsætning på området, og de ting, som eleverne oplever som gode for demokratiet, er også de ting, som vi voksne anser for fremmende for demokratiet. Men hvis de to forskere skulle give et godt råd om, hvordan undervisningen kan blive endnu bedre, vil de råde folkeskolen til i højere grad at være opmærksom på forskelle i de to køns politiske dannelse. Blandt de baggrundsvariabler som de to forskere har beskæftiget sig med, har kønnet nemlig betydet forbavsende meget på adskillige punkter.

I den kommende tid vil de to forskere undersøge skolerne og skolelærerne for at se om det sociale miljø og undervisningen på skolerne influerer på den måde, eleverne udvikler deres synspunkter på. En rapport herom vil udkomme i 2002. Projektet fortsætter desuden med samme slags undersøgelse for gymnasieskolens afgangsklasser, hvor den politiske dannelse for alvor bliver etableret hos eleverne. Dermed bliver det ifølge Jens Bruun og Jens Johansen en endnu mere interessant undersøgelse end den foreliggende set i et politisk dannelsesperspektiv. Rapporten om gymnasieskolen forventes også at udkomme i 2002. ●

Politik for unge mennesker i dag er noget andet end det var i gamle dage. Mange unge mennesker vil mene, at det at gå ud at handle er politisk. Hvis du køber et æble, så tænker du over, hvor æblet kommer fra.

Blandt de baggrundsvariabler som de to forskere har beskæftiget sig med, har kønnet betydet forbavsende meget på adskillige punkter.